

УДК 346.5

О. Білий,аспірант кафедри господарського права і процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

СИСТЕМИ ЄДИНИХ ВИМОГ ІЗ БЕЗПЕКИ ДО ПРОДУКЦІЇ ТА ПРОЦЕДУР ОЦІНКИ ВІДПОВІДНОСТІ В УКРАЇНІ

В Україні, як і в кожній державі, яка дбає про свій розвиток, добробут населення та національну безпеку, важливе місце у державній політиці відведено забезпеченню надходження на національний ринок безпечної продукції за умови гарантування балансу інтересів усіх суб'єктів ринкового механізму (держави, споживач, товаровиробник і виробник послуг, дистриб'ютор тощо). Об'єктивною необхідністю на нинішньому етапі є використання стандартів, технічних регламентів, процедур оцінки відповідності та ринкового нагляду, які б сприяли міжнародному обміну товарами і послугами, підвищенню якості та конкурентоспроможності на всіх рівнях виробництва і торгівлі заради кінцевої мети – задоволення споживачів і надійного захисту життя, здоров'я, створення безпечних умов праці та охорони навколишнього природного середовища в інтересах населення всіх країн світу. Питання безпеки продукції хвилює як фахівців, так і споживачів, оскільки на ринку з'явилося багато небезпечних продуктів для споживання. Сьогодні система вимог щодо безпеки продукції та процедур оцінки відповідності в Україні є прикладом найбільш ефективного та успішного усунення технічних бар'єрів у торгівлі. Безпечність продукції стала ключовим ресурсом досягнення і підтримки конкурентних переваг у світі глобалізації бізнесу.

Проблемами управління безпеки харчової продукції на основі

впровадження стандартів та систем управління якістю на підприємствах займалося багато зарубіжних і вітчизняних учених та науковців. Серед них можна назвати таких як В. Андрійчук, І. Власенко, Я. Жаліло, Й. Завадський, Л. Євчук, Д. Крисанов, П. Саблук, О. Піддубний, М. Портер, Б. Райзберг, В. Стівенсон, Р. Фатхутдінов, Ю. Ставська та ін. Систему управління безпекою продуктів харчування на основі принципів ХАССП у своїх роботах висвітлювали вчені України: Ж.Т. Ахметова, В.В. Власенко, І.Г. Власенко тощо, але, незважаючи на ці дослідження, проблема потребує подальшого вирішення.

Метою статті є аналіз системи єдиних вимог з безпеки до продукції та процедур оцінки відповідності в Україні.

Перед тим як перейти до викладення матеріалу щодо вимог та процедур оцінки відповідності продукції, виявимо, що слід розуміти під поняттями «безпека» та «безпека продукції».

Концептуалізація ідеї безпеки в науці, на думку деяких дослідників, бере початок з кінця XVII століття, а потім вона перманентно видозмінювалася. Сучасні уявлення про безпеку вельми різноманітні.

Відношення до безпеки як «категорії, що має на меті захист та просування життєвих інтересів людини, суспільства, держави» у своїх роботах

досліджують Н. Нижник, Г. Ситник та В. Білоус [1, с. 25].

Цікавою є точка зору щодо безпеки Б. Демидова, А. Величка та В. Волощука. На їхню думку, безпека – це відсутність впливу на об'єкт будь-яких факторів небезпеки [2, с. 183].

Безпека, на думку В.М. Щербини [3, с. 222], «може бути визначена як комплексна поняття, котре включає відповідні системи інформаційно-аналітичного моніторингу, попереджувальних, профілактичних, поточних і прогнозованих заходів щодо впливу на можливі загрози і має на меті нейтралізацію можливих негативних наслідків. Комплексність завдань, які вирішуються у сфері безпеки, вимагає професійної підготовки фахівців, які за повної довіри сторін можуть розробити методику і кваліфіковано забезпечити достатній рівень безпеки».

С.М. Шкарлет структуру наукової категорії «безпека» розглядає з точки зору філософського та прагматично-прикладного аспектів. Причому з точки зору філософського аспекту безпека – це «філософія стану», «парадигма діяльності», «сфера існування», «філософське прагнення», «цілісність та гармонія». Прагматично-прикладний аспект поєднує в собі такі елементи, як: «відсутність ризику, загроз та небезпек», «власивість об'єкта», «стан захищеності», «відповідність певним критеріям і параметрам», «комплекс заходів або комплексна дія», «синергія динаміки певних заходів і впливів», «функція об'єкта», «детермінант стану» та «ідентифікатор галузі» [4, с. 12].

Безпека продукції – це відсутність будь-якого ризику для життя, здоров'я, майна споживача і навколишнього природного середовища за звичайних умов використання, зберігання, транспортування, виготовлення і утилізації продукції [5].

Наразі системи управління безпечністю харчових продуктів застосовують практично в усьому світі як надійний захист споживачів від небезпек, які можуть супроводжувати харчову продукцію. Запровадження систем управління безпечністю харчових продуктів вимагає законодавство Європейського Союзу, США, Канади, Японії, Нової Зеландії та багатьох інших країн світу. В Україні застосування систем безпечності харчових продуктів НАССР (Hazard Analysis and Critical Control Points) є обов'язковим для всіх підприємств, які займаються виробництвом або введенням в обіг харчових продуктів. НАССР є інструментом управління безпекою харчових продуктів, який, на відміну від традиційної перевірки і контролю якості, надає більш структурований підхід для контролю виявлених ризиків. Процес починається з розроблення продукту і надає засіб для визначення потенційних областей ризику, в яких ще не виникали несправності, і є особливо корисним для нових операцій під час виробництва як традиційних, так і нових, раніше не відомих споживачу продуктів харчування. НАССР забезпечує логічну основу для кращого прийняття рішень щодо безпеки продуктів і гарантує більший контроль над безпекою продуктів, ніж випробування кінцевого продукту. Система НАССР визнана в усьому світі як найефективніший засіб запобігання захворюванням харчового походження і схвалена об'єднаним комітетом FAO/WHO (Продовольча й сільськогосподарська організація ООН/Всесвітня організація охорони здоров'я) [6].

Концепція НАССР полягає у: 1) ідентифікації можливих причин небезпечності продукту; 2) встановленні того, де і як вони можуть бути усунуті, попереджені чи приведені до прийнятного рівня; 3) розробленні відповідних заходів і навчання персоналу; 4) впровадженні заходів на практиці та документуванні.

Цього вимагають Закони України «Про безпечність та якість харчових продуктів» та «Про дитяче харчування» [7, с. 152]. В Україні питаннями впровадження системи НАССР почали цікавитися тільки з 2001 року у зв'язку з необхідністю виконання розпорядження Кабінету Міністрів України від 26.09.2001р. № 462-р «Про затвердження плану першочергових заходів щодо впровадження систем управління якістю на підприємствах» та другої редакції Закону

України «Про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини» № 771/97-IV від 24 жовтня 2002 р.

Пропонуємо розглянути розроблену автором таблицю щодо поетапного запровадження системи НАССР в Україні.

Таблиця 1

Генезис системи НАССР в Україні

Етапи	Рік прийняття	Організація	Назва документу	Мета прийняття
1	2001	Кабінет Міністрів України	«Про затвердження плану першочергових заходів щодо впровадження систем управління якістю на підприємствах на 2001–2002 роки» від 26.09.2001р. № 462р	Сприяння впровадженню систем управління якістю на підприємствах закріплених галузей промисловості з урахуванням основних положень Концепції державної політики у сфері управління якістю продукції
2	2002	Верховна Рада України	Друга редакція Закону України «Про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини» від 24 жовтня 2002 р. № 771/97-IV	Визначення правового порядку забезпечення безпечності та якості харчових продуктів
3	2003	Держспоживстандарт України	ДСТУ 4161–2003. Система управління безпечністю харчових продуктів. Вимоги	Реалізація вимог Директиви Ради ЄЕС від 14.06.1993 р. № 93/43 «Про гігієну»
4	2004	Держспоживстандарт України	ДСТУ ISO 15161:2004. Настанови щодо застосування ДСТУ ISO 9001 – 2001 у виробництві харчових продуктів та напоїв	Сприяння використанню стандартів ДСТУ ISO серії 9000 у виробництві харчових продуктів та напоїв
5	2007	Держспоживстандарт України	ДСТУ ISO 22000:2007. Системи управління безпечністю харчових продуктів. Вимоги до будь-яких організацій харчового ланцюга	Гармонізація вимог до НАССР для підприємств усього харчового ланцюга
6	2015	Верховна Рада України	Закон України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» від 20 вересня 2015 р. № 771/97-ВР	Гармонізація законодавства України із законодавством ЄС у сфері безпечності та якості харчових продуктів

Закінчення таблиці 1

7	2015	Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства	Про затвердження Вимог щодо розробки, впровадження та застосування постійно діючих процедур, заснованих на принципах НАССР №429 від 17 жовтня 2015 р.	Формулювання принципів та визначення основних вимог до розроблення та впровадження системи простежуваності харчового ланцюга
8	2016	Національне агентство з акредитації України	Системи менеджменту безпечності харчових продуктів. Вимоги до органів, що здійснюють аудит та сертифікацію систем менеджменту безпечності харчових продуктів (відповідно до ISO/TS 22003:2013). Наказ НААУ від 23 травня 2016 р. № 210	Гармонізація вимог, які використовуються для аудиту та сертифікації систем менеджменту безпечності харчових продуктів

Т. Оверковська на основі проведеного аналізу доктринальних положень і норм чинного законодавства України визначає такі правові ознаки безпечності продуктів харчування: 1) харчовий продукт має бути придатним для споживання; 2) не повинен справляти шкідливого впливу на здоров'я людини та на майбутні покоління, а також не повинен призводити до накопичувального ефекту токсичності; 3) у ньому відсутні сторонні речовини чи предмети, токсичні речовини, небезпечні для здоров'я мікроорганізмів, гормональні препарати, забруднюючі речовини або залишки у кількості, що перевищує рівень, установлений законодавством, а також харчові добавки чи домішки, що не дозволені до використання; 4) містить належне маркування продукції та повну інформацію про окремі види продуктів харчування, а також інформацію про кінцеву дату придатності до споживання; 5) відповідає вимогам чинного законодавства України та нормативним документам щодо споживних властивостей продуктів харчування та безпечності для життя

і здоров'я людини; 6) безпечність продуктів харчування має забезпечуватися системою заходів і технічних регламентів; 7) безпечний харчовий продукт не повинен впливати на особливу чутливість організму окремої категорії споживачів, для якої даний харчовий продукт призначений [8, с. 113].

У ст. 5 Закону України «Про загальну безпечність нехарчової продукції» міститься норма, згідно з якою продукція вважається безпечною, якщо вона відповідає вимогам щодо забезпечення безпечності продукції, встановленим законодавством.

У разі відсутності вимог щодо забезпечення безпечності продукції, визначених частиною першою цієї статті, відповідна продукція вважається безпечною, якщо орган державного ринкового нагляду не доведе, що така продукція є небезпечною.

Доказом безпечності продукції є її відповідність національним стандартам, що гармонізовані з відповідними європейськими стандартами. Перелік таких гармонізованих національних стандартів формується центральним органом вико-

навчої влади, що реалізує державну політику у сфері стандартизації. Цей перелік станом на 1 січня щороку оприлюднюється шляхом його опублікування в друкованому засобі масової інформації центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері стандартизації (у разі його відсутності – у друкованому засобі масової інформації, визначеному цим органом), та шляхом розміщення на офіційному веб-сайті центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері стандартизації.

Технічне регулювання становить сферу обов'язкового державного доринкового нагляду за безпекою продукції для споживачів і навколишнього середовища, гармонізовану з міжнародними стандартами та включає технічні регламенти, стандарти і процедури підтвердження відповідності, передбачені в них. При цьому технічне регулювання є основним складником національної політики у сфері якості, яка забезпечується «інфраструктурою якості» (QI). QI – це комплекс взаємопов'язаних складників: стандартизації, метрології, оцінювання відповідності, акредитації, ринкового нагляду, захисту прав споживачів, оцінювання якості [9, с. 49].

Система технічного регулювання в Україні, що залишилась у спадок від радянських часів, характеризувалася жорстким регулюванням. Застарілість вимог сильно ускладнювала розвиток та доступ до новітніх технологій. До недоліків пострадянської системи технічного регулювання слід також віднести непрозорість в її діяльності, дублювання функцій державних органів [10, с. 47].

Згідно з ч. 1 ст. 15 ГК України у сфері господарювання застосовуються такі нормативні документи: технічні регламенти, стандарти, кодекси усталеної практики та технічні умови. На нашу думку, саме в цих документах і повинні передбачатись вимоги до безпеки продукції.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» оцінка відповідності –

процес доведення того, що визначені вимоги, які стосуються продукції, процесу, послуги, системи, особи чи органу, були виконані, а процедура оцінки відповідності – будь-яка процедура, яка безпосередньо чи опосередковано використовується для визначення того, що визначені вимоги виконуються [11]. Також відмітимо, що Розділ VI Закону (статті 24–31) присвячений оцінці відповідності.

Постанова Кабінету міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1184 «Про затвердження форми, опису знаку відповідності технічним регламентам, правил та умов його нанесення» присвячена знаку відповідності технічним регламентам, який наноситься на продукцію.

Процедура оцінки відповідності в законодавчо регульованій сфері є обов'язковою для виробника, поставщика або уповноваженого органу з сертифікації. Процедура підтвердження відповідності в законодавчо нерегульованій сфері здійснюється на добровільних началах. Відповідність продукції вимогам, встановленим технічним регламентом, засвідчує декларація про відповідність або сертифікат відповідності.

Отже, для України характерна така система безпечності харчових продуктів, як Hazard Analysis and Critical Control Points, яка встановлює певні вимоги щодо безпечності до продукції, а щоб вони належним чином виконувались, діє процедура оцінки відповідності.

Ключові слова: безпека, безпека продукції, продукція, система вимог до продукції, оцінка відповідності, процедура оцінки відповідності.

Стаття присвячена аналізу поняття «безпека» в контексті поняття «безпека продукції». Проаналізовано поетапне становлення системи безпечності харчових продуктів НАССР в Україні. Приділено увагу технічним аспектам безпечності харчових продуктів і процедурі оцінки їх відповідності в Україні.

Стаття посвящена аналізу поняття «безпе́ка» в контексті поняття «безпе́ка продукції». Проаналізовано поетапне становлення системи безпе́ки пи́щевих продуктів НАССР в Україні. Уделено ува́гу технічним аспектам безпе́ки пи́щевих продуктів і процедурі оцінки їх відповідності в Україні.

The article is devoted to the analysis of the concept «safety» in the context of «product safety». The step-by-step formation of HACCP food safety system in Ukraine is analyzed. Attention is paid to the technical aspects of food safety and conformity assessment procedure in Ukraine.

Література

1. Баланда А. Безпе́ка як соціально-економічний феномен: дискурс людського розвитку. Україна: аспекти праці. 2007. № 1. С. 25–29.
2. Демидов Б., Величко А, Волощук И. Системно-концептуальные основы деятельности в военно-технической области. Кн. 1 : Концептуальные основы и элементы национальной безопасности. Киев : Технол. парк. 2004. 734 с.
3. Щербина В.М. Інформаційне забезпечення економічної безпе́ки підприємств

і установ. Актуальні проблеми економіки. 2006 № 10 (64). С. 220–225.

4. Шкарлет С.М. Економічна безпе́ка підприємства: інноваційний аспект : монографія. Київ : НАУ, 2007. 436.

5. Про захист прав споживачів : Закон України від 12 травня 1991 р. № 1023-ХІІ ІІ. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 9. Ст. 79.

6. Дудко П.М. Переваги від впровадження системи НАССР на підприємствах харчової промисловості України. Економіка, фінанси і управління в ХХІ столітті: аналіз тенденцій та перспективи розвитку. Фінансова рада України, 2017. С. 69–71.

7. Білецький Е.В., Янушкевич Д.А., Шайхлісламов З.Р. Управління якістю продукції та послуг ; Харків. торгов.-економ. інститут КНТЕУ. Харків : ХТЕІ, 2015. 222 с.

8. Оверковська Т. Правове регулювання безпе́ки продуктів харчування. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 4. С. 109–114.

9. Бубела Т. Побудова національної системи оцінювання якості. Стандартизація Сертифікація Якість. 2013. № 1. С. 49–53.

10. Вишняков О., Хоменко О. Правове регулювання ринкового нагляду та безпе́ки нехарчової продукції: Україна та ЄС. Підприємництво, господарство і право. 2011. № 8. С. 46–49.

11. Про технічні регламенти та оцінку відповідності : Закон України від 15.01.2015 р. № 124-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 14. Ст. 96.